

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА**

ДОМНІЧ СВІТЛАНА ПАВЛІВНА

УДК[130.2:141.319.8]:316.77

**СОЦОКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ: ФІЛОСОФСЬКО-
АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ МОВЛЕННЄВИХ ПРАКТИК
У МІЖКУЛЬТУРНИЙ ВЗАЄМОДІЇ**

спеціальність 09.00.04 - філософська антропологія, філософія культури

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

ХАРКІВ-2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка на кафедрі ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор **Заветний Сергій Олександрович**, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, завідувач кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, доцент **Батаєва Катерина Вікторівна**, Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія» (ХГУ «НУА»), професор кафедри соціології;

кандидат філософських наук, доцент **Пальм Наталія Дмитрівна**, Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП, м. Київ), доцент кафедри філософії.

Захист відбудеться «04» листопада 2015 р. о 15.15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.06 у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 2-43.

З дисертацією можна ознайомитися у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «01» листопада 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д.В. Петренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Одним із найважливіших і фундаментальних компонентів системи глибинних міжособистісних і соціальних зв'язків є феномен комунікації. У сучасному світі людство розвивається в тісній взаємодії різних народів, країн і культур. Тому саме філософія, і особливо філософська антропологія повинні взяти на себе завдання аналізу та синтезу різних форм пізнання та спілкування особистості і суспільства.

Головною передумовою соціокультурної комунікації є лінгвістична спільність комунікантів, тобто наявність єдиної мови спілкування на всіх рівнях світової освітньої системи. Саме в мові знаходять своє відображення не тільки менталітет, а й поведінка особистості, яка говорить цією мовою. Комунікативна культура – це, насамперед, уміння спілкуватися, зокрема і в стереотипних ситуаціях, що стосуються ділової сфери. Будучи соціокультурним феноменом та певною мірою підлягаючи тим самим законам, що й людська поведінка в цілому, мова є таким елементом людської поведінки, який має як вербальну, так і невербальну форми. І в цьому процесі важливу роль відіграють мовленнєві практики.

У проблематиці філософської антропології знайшли своє висвітлення багато аспектів соціокультурної комунікації, але розгляд мовленнєвих практик, на наш погляд, досі не знайшов ще належного наукового розкриття. Зважаючи на те, що в Україні, як і в інших країнах, проблеми комунікації пов'язані з розширенням міжкультурних зв'язків, появою нових аспектів у діалозі культур і глобалізацією при створенні мультикультурних спільнот та побудовою мультикультурного діалогу на новій філософсько-антропологічній основі, тому саме вони набули актуальності в сучасній культурній ситуації і потребують подальшого наукового дослідження.

Зміна темпів і способів соціокультурної комунікації впливає на структуру і динаміку мовленнєвих практик, визначаючи тим самим нові актуальні аспекти соціокультурної комунікації, які пов'язані з проблемами міжкультурної взаємодії різних суспільств і культур, у тому числі європейських, азіатських, африканських. У зв'язку з цим необхідно розвивати культурну адаптивність, здібності до правильної інтерпретації конкретних проявів комунікативної поведінки у різних культурах, а також формувати практичні навички і вміння. Оскільки міжкультурні професійні контакти розширюються, зростає потреба суспільства у фахівцях різного профілю, які володіють іноземною мовою. Тому, можна відзначити, що соціокультурна комунікація виступає джерелом життєздатності, умовою самодостатності соціального організму, що відбивається в його мовленнєвих практиках, які були поза увагою фахівців.

Таким чином, *актуальність звернення до проблеми мовленнєвих практик соціокультурної комунікації* зумовлена тим, що вони є необхідним фундаментом національних мовних картин світу, а взаємодія національних культур призводить як до конфронтації, так і до діалогу культур, в той час як завданням антропологічного напрямку філософії є побудова універсальних моделей культури. Комунікативні аспекти мовленнєвих практик актуалізуються під час розгляду нових засобів комунікації, інформаційного обміну, обміну між різними культурами, нових

технологій комунікації.

З огляду на це, актуальність дослідження обумовлена:

– по-перше, необхідністю детального і комплексного дослідження феномену соціокультурної комунікації з точки зору описових і аналітичних можливостей філософської антропології та філософії культури;

– по-друге, потребою виділення за допомогою філософсько-антропологічного аналізу моделей мовленнєвих практик як базових категорій соціокультурної комунікації в умовах сучасного філософування;

– по-третє, важливістю рефлексивної діяльності в науковому та соціокультурному просторі щодо феномену соціокультурної комунікації в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Ступінь розробленості проблеми. Аналіз процесу взаємодії між суб'єктами соціокультурної діяльності (індивідами, групами, організаціями і т.п.) вимагає, в першу чергу, привернення особливої уваги до феномену комунікації.

Проблемам комунікації у філософсько-антропологічному сенсі і соціально-філософському аспекті присвячені дослідження: *в аналітичній філософії* – Л. Вітгенштейна, Р. Карнапа, У. Куайна, Дж. Мура, Дж. Остіна; *у філософській герменевтиці* – Г. Гадамера, О. Розеншток-Хюссі, П. Рікера, Ф. Шлейєрмахера; *в феноменології* – Е. Гуссерля; *в екзистенціалізмі* – Г. Марселя, М. Мерло-Понті, Ж. П. Сартра, М. Гайдеггера, К. Ясперса; *в діалогічному персоналізмі* – М. Бахтіна, В. Біблера, М. Бубера; *у структуралізмі* – Н. Трубецького, Р. Якобсона; *в антропологічному структуралізмі* – Л. Леві-Брюля, К. Леві-Стросса, М. Фуко; *в епістемології* – Т. Куна; *у семіотичних розробках* – М. Бахтіна, Т. Дрідзе, Е. Кассіра, Ю. Лотмана, Ч. Морріса, Ч. Пірса, Ф. де Соссюра; *у трансцендентальній прагматиці і «дискурсивній етиці»* – К.О. Апеля; *у теорії комунікативної дії* – Ю. Габермаса; *в етнометодології* – Г. Гарфінкеля; *у символічному інтераціоналізмі* – Г. Блумера, Дж. Міда; *у технології соціальної комунікації* – М. Маклюєна; *у соціальній теорії* – П. Бурдьє, Е. Гідденса, Н. Лумана; *у роботах із лінгвістики та соціолінгвістики* – Е. Бенвеніста, А. Вежбицької, О. Лосєва, П. Серію, Ю. Степанова, Є. Тарасова.

Дослідження проблеми комунікації вийшло на новий рівень розвитку у зв'язку з появою *інформаційної цивілізації і постструктуралістських поглядів на неї*, що відображено в роботах Ж. Дельоза, Ж. Дерріда, М. Кастельса, М. Мерло-Понті, М. Фуко, У. Еко та ін. Зокрема соціокультурні комунікації стали предметом аналізу також *лінгвокультурологів* – В. Васильєва, Є. Верещагіна, Т. Володимирової, В. Костомарова, М. Максимова, В. Манакіна, В. Постовалової, С. Тер-Мінасової; *психолінгвістів* – Л. Виготського, І. Зимньої, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна; *синергетиків* – В. Аршинова, Л. Бевзенко, В. Бранського, В. Буданова, В. Василькової, Л. Горбунової, І. Добронравової, Г. Дульнєва, В. Лутая, Л. Піхтовнікової, І. Пригожина, Г. Хакена та ін.

До міжкультурного діалогу у контексті комунікації зверталися представники соціальної антропології та культурантропології: С. Артановський, А. Крьобер, К. Леві-Стросс, Е. Ліч, Б. Малиновський, Е. Орлова, А. Редкліфф-Браун, Е. Холл та ін. Діалогічна методологія актуалізується у низці досліджень з вивчення специфіки

та форм діалогу культур, які представлені в роботах: М. Бахтіна, В. Біблера, П. Гуревича, М. Кагана, Ю. Солоніна, А. Флієра, і міжкультурних відносин, що відображено в роботах Т. Грушевицької, В. Зінченка, В. Зусман, З. Кірнозе, В. Попкова, О. Садохіна, В. Фурмонової та ін.

У вітчизняній філософії багатомірність дослідження комунікації відображена у наукових розвідках І. Артамонової, К. Батаєвої, М. Бойченка, В. Гусаченка, А. Єрмоленка, С. Заветного, І. Загрійчука, С. Пазиніча, Н. Пальм, О. Пономарьова, Д. Руденка, Л. Стародубцевої, В. Табачковського, І. Усанова, Л. Усанової, В. Уханова, Н. Хамітова, О. Холод, О. Хоми, В. Чернікової, В. Шаповала та ін.

Незважаючи на значну кількість публікацій з різних аспектів соціокультурної комунікації, багато її аспектів залишились поза полем філософсько-антропологічного аналізу. На нашу думку, одним із суттєвих аспектів, який сприятиме подальшому розвитку теорії соціокультурної комунікації, є її розгляд у контексті мовленнєвих практик у міжкультурній взаємодії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в межах комплексної наукової теми «Філософія людського спілкування» кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (протокол засідання вченої ради ХНТУСГ імені Петра Василенка № 7 від 04.03.2013 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є встановлення впливу мовленнєвих практик у міжкультурній взаємодії на розвиток соціокультурної комунікації.

Для реалізації поставленої мети передбачається вирішення таких завдань:

- розкрити філософсько-антропологічну сутність мовленнєвих практик у контексті соціокультурної комунікації;
- простежити процес філософської трансформації понять «комунікація», «соціокультурна комунікація», «мовленнєві практики»;
- проаналізувати процес розвитку феномену соціокультурної комунікації, починаючи з античності і закінчуючи сучасністю;
- систематизувати методологічні підходи до філософського розгляду соціокультурної комунікації у контексті діалогу культур;
- проаналізувати взаємозв'язок соціокультурної комунікації і мовленнєвих практик за допомогою методології синергетики та лінгвосинергетики;
- виділити і дослідити моделі мовних практик соціокультурної комунікації у контексті філософсько-антропологічного аналізу;
- виділити антропологічні модуси мовленнєвих практик у мовних картинах світу національних культур, статус мовленнєвих практик у міжкультурному діалозі;
- розглянути інноваційні видозміни соціокультурної комунікації у контексті медіаосвіти.

Об'єктом дослідження є соціокультурна комунікація як форма міжкультурної взаємодії.

Предметом дослідження є мовленнєві практики як фактор міжкультурної комунікації у соціокультурному просторі.

Теоретико-методологічна основа дослідження зумовлена його метою і завданнями. В роботі використовується комплексний методологічний підхід, що передбачає застосування наступних методів: *аналітичного* (для визначення теоретичних і методологічних засад та понятійного апарату дослідження); *культурно-історичного* (для розкриття основних стратегій розуміння соціокультурної комунікації, починаючи з античності і закінчуючи сучасністю); *соціокультурного* (для аналізу освітніх та міжкультурних контекстів мовленнєвих практик); *структурно-типологічного аналізу* (для побудови та характеристики моделей мовленнєвих практик); *етносоціолінгвістичного та герменевтичного* (для уточнення місця і значення мовленнєвих практик у національних мовних картинах світу та можливості здійснення міжкультурного діалогу).

Для розкриття основних теоретичних положень дослідження використовувався матеріал, який був накопичений автором за роки роботи на кафедрі мовної підготовки Центру міжнародної освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в філософсько-антропологічному обґрунтуванні загальних моделей соціокультурної комунікації у контексті мовленнєвих практик, що використовуються у міжкультурній взаємодії.

Одержані результати, які відзначаються науковою новизною, конкретизуються у наступних положеннях:

уперше:

– проведено філософсько-антропологічний аналіз мовленнєвих практик у контексті соціокультурної комунікації, на підставі чого здійснено моделювання мовних практик, і виокремлено 7 моделей мовленнєвих практик: формально-логічну, семантичну, герменевтичну, екстралінгвістичну, структуралістську, інтеракціоністську, постнекласичну;

– здійснено комплексний аналіз процесу філософської трансформації понять «комунікація», «соціокультурна комунікація», «мовленнєві практики». Встановлено, що в понятті «соціокультурна комунікація» акцентуються особливості інкультурації та соціальних зв'язків, а також антропологічна природа комунікації; поняття «мовленнєві практики» відтворює засоби функціонування соціокультурної комунікації;

– доведено, що соціокультурна комунікація, яка розглянута за допомогою мовленнєвих практик у міжкультурній взаємодії, є *холістичною моделлю* міжособистісного дискурсу комунікантів-інофонів у постнекласичній науці, оскільки охоплює *суб'єкт-суб'єктні відносини* (змістовна основа міжособистісного дискурсу), *семантико-прагматичні інтенції* (базис міжособистісного дискурсу), *діалогізм відносин* (мовленнєві практики міжособистісного дискурсу) у вигляді *цілісної єдності потрійної природи: мови, мовлення, дискурсу*, що особливо важливо в міжкультурній взаємодії і діалозі;

удосконалено:

– компаративний аналіз мовленнєвої поведінки комунікантів-інофонів (на прикладі мовленнєвих практик китайців, в'єтнамців, арабів), виражених формами

вітань, звертань, мовленнєвого етикету;

– аналіз інноваційних видозмін соціокультурної комунікації в інформаційному полікультурному суспільстві у вигляді як демократизації міжкультурного діалогу, так і подолання виникаючого «опору культур», що дозволяє розширювати «співвивчення культур»;

дістали подальшого розвитку:

– антропологічні модуси мовленнєвих практик у мовних картинах світу національних культур, статус мовленнєвих практик у міжкультурному діалозі. Обґрунтовано положення, що мовленнєві практики в національних мовних картинах світу реалізуються в різних антропологічних модусах: інформаційному, прагматичному, контактовстановлюючому, автопрезентативному, апелювативному, експресивному, спонукальному, регулюючому, ритуальному і перформативному. З'ясовано статус мовленнєвих практик у міжкультурному діалозі як домінуючий, що визначає загальні форми спілкування, створення вербального та невербального способу, іміджу, регулятивів і норм діалогу;

– обґрунтування змісту антропологічних та аксіологічних параметрів мовленнєвих практик у міжкультурній комунікації, що включають опосередкованість і безпосередність діалогу, використання культурних універсалій, деконструкцію бінарних опозицій в ментальності учасників діалогу (антропологічні параметри); онтологічність міжкультурного діалогу, виділення соціально-прагматичних і моральних складових мовленнєвих практик, розвиток пізнавальної активності та творчості (аксіологічні параметри).

Теоретичне і практичне значення дисертаційної роботи визначається міждисциплінарним дослідженням проблеми, яка заявлена на межі філософії, антропології, лінгвістики, культурології, психології. Осмислення соціокультурної комунікації у контексті мовленнєвих практик у міжкультурній взаємодії у рамках обраної методології сприяє вирішенню низки антропологічних і соціокультурних проблем. Результати роботи можуть застосовуватися в подальших філософсько-антропологічних дослідженнях, використовуватися як матеріали для лекційних та семінарських курсів із гуманітарних дисциплін, а також для розробки спецкурсів з антропологічної, культурологічної та мовної проблематики.

Особистий внесок автора. Автору належить постановка завдань, розробка теоретичних і методологічних аспектів визначеної проблеми, підготовка наукових публікацій. Подані в дисертації наукові результати отримано автором самостійно, робота не містить текстових запозичень, ідей, наукових результатів і матеріалів інших авторів без посилання на джерело.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні ідеї, положення та висновки дисертації були викладені в ряді виступів на конференціях та семінарах, серед яких: VII Міжнародна науково-практична конференція «Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (м. Луганськ, 26-27 грудня 2013 р.), Міжнародна науково-теоретична конференція «Екзистенційні та комунікативні питання управління» (м. Суми, 23-25 січня 2014 р.), IX Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та перспективи соціально-економічного

розвитку країни» (м. Чернівці, 25-26 січня 2014 р.), IV Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Сучасні соціально-гуманітарні дискурси» (м. Дніпропетровськ, 22 березня 2014 р.), XV Міжнародна науково-практична конференція «Людина, культура, техніка у новому тисячолітті» (м. Харків, 22-23 квітня 2014 р.), III Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (м. Кіровоград, 16 травня 2014 р.), VIII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітаристики у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (м. Луганськ, 30-31 травня 2014 р.), IV Международная научно-практическая конференция «Язык и личность в поликультурном пространстве» (г. Севастополь, 5-6 июня 2014 г.), III Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Науковий діалог «Схід-Захід» (м. Кам'янець-Подільський, 7 червня 2014 р.), II Международная научно-практическая конференция «Приоритетные направления в развитии современного общества: междисциплинарные исследования» (г. Белгород, 10 октября 2014 г.), V Міжвузівський науково-практичний семінар «Актуальні питання сучасного соціогуманітарного знання» (м. Харків, 23 січня 2014 р.), а також обговорювалися на наукових семінарах і засіданні кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін ХНТУСГ імені Петра Василенка (4 грудня 2014 р.).

Публікації. Зміст основних ідей дисертації представлено у 21 науковій праці автора. Серед яких: 8 статей – в українських фахових виданнях, 2 статті – у міжнародних періодичних виданнях, 11 публікацій – у збірках матеріалів конференцій додатково відображають результати дисертаційного дослідження.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють дванадцять підрозділів, висновків та списку використаних джерел, що включає 299 найменувань. Загальний обсяг роботи – 257 сторінок, з яких 229 – виклад основного матеріалу.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У «**Вступі**» обґрунтовується актуальність обраної теми, визначаються ступінь її наукової розробки, зв'язок із науковими програмами, планами, темами, теоретико-методологічні основи дослідження, формулюються мета та завдання, об'єкт та предмет дослідження, розкривається наукова новизна та теоретичне і практичне значення отриманих результатів, надаються результати апробації дисертації, викладається структура і обсяг дисертаційної роботи.

У **першому розділі «Історико-філософська концептуалізація феномену комунікації»** аналізується тривалий шлях становлення феномену та поняття комунікації.

У **підрозділі 1.1. «Становлення комунікації: історико-типологічний аналіз, еволюція комунікації»** надано короткий історичний екскурс та виділено знакові

віхи становлення комунікації як філософської категорії. В античності поштовх для осмислення людської комунікації було надано через постановку проблем ролі діалогу та взаємозв'язку мови і мовлення. Головною для античності є настанова «слово-логос», «промова-логос», що має ярко виражений комунікативний смисл.

У епоху Просвітництва поширення отримує ідея визначення сутності людини і людських відносин, що заснована на вірі в розумність людини, її природну доброту, в можливість створення суспільства за принципами свободи, рівності, братерства.

У кінці XVIII ст. – XIX ст. поняття комунікації тематизується в контексті розвитку німецької класичної філософії, де створено теоретичне підґрунтя дослідження соціокультурної комунікації: положення про активно-пізнавальні стосунки людини з навколишнім об'єктивним світом, розвиток філософських категорій суб'єкта і об'єкта, ідея глибинної соціальної і моральної основи спілкування та взаємодії людей, ідея досягнення людством загального правового стану та вічного миру між народами.

У філософії культури XX століття обґрунтовується теза стосовно того, що комунікація є багатовимірним феноменом і що сама філософія є різновидом комунікації. Така позиція доводиться представниками різноманітних філософських течій: семіотики (Ч. Морріс), герменевтики (Г.-Г. Гадамер), екзистенціалізму (М. Гайдеггер, А. Камю, К. Ясперс), аналітичної і лінгвістичної філософії (Л. Вітгенштейн), діалогічної філософії (М. Бахтін, М. Бубер), комунікативної філософії (Ю. Габермас, Н. Луман), які базують на тому, що комунікація є не засобом, а сенсом суспільного життя.

Концепт комунікації безпосередньо пов'язаний з філософією мови, філософією діалогу, семіотикою та психологією. Концепція мовленнєвих ігор Л. Вітгенштейна надає можливість розглядати мовленнєві практики як різновид мовленнєвих ігор та актів. В підрозділі акцентовано увагу на проблемі антропологічного виміру комунікації, де має місце «зустріч одного з іншим» (М. Бубер) як вияв «буття людини з людиною», як наявність тріади <адресант – нададресат – адресат> (М. Бахтін). Розглянуто роботи Ч. Морріса, які розкривають роль семіотики у розвитку мовленнєвої комунікації, де мова стає інтерсуб'єктивною колекцією знакових провідників, пов'язаних синтаксичними, семантичними і прагматичними правилами. Це дозволяє розглядати мовленнєві практики як комунікативний процес у вигляді знака і використовувати знакові ресурси культури з метою філософсько-антропологічного аналізу. В межах психологічного дискурсу підкреслюється, що процес продукування мовленнєвого висловлювання полягає в переході від думки до слова, тому мовлення виступає в діяльній парадигмі, а так звані мовленнєві події можуть розглядатися як «діяльній фрейм» (Л. Виготський).

У підрозділі 1.2. «Комунікація в соціокультурному просторі: філософсько-антропологічні інтерпретації та методології дослідження» розглянуті різні підходи до вивчення комунікації з точки зору сучасних авторів, що займаються проблемами комунікації та комунікаційних технологій. Комунікація в роботі розглядається як багатовимірне явище: 1) комунікація є рух сенсів у соціальному часі і просторі; 2) комунікація – це не просто процес обміну інформацією, але

генерування сенсу, створення соціальних сенсів, які постійно змінюються (соціокультурний, герменевтичний підходи); 3) комунікація – це процес створення сенсів за допомогою символів, серед яких найбільш важлива роль належить мові (семіотичний, символічний підходи); 4) комунікація включає в себе взаємодію, суспільні відносини та спілкування (функціональний, структурний підходи); 5) комунікація постає у відображенні мовленнєвих практик у міжособистісному дискурсі при побудові міжкультурного діалогу; 6) комунікація виступає субстанцією сучасної соціальної реальності і те, що створює соціальну комунікативну реальність; 7) комунікація – це основа нової форми комунікативної реальності – медіареальності. У дослідженні обґрунтовується, що комунікація виступає як форма сучасної соціальної реальності, яка спрямована на визначення соціокультурних контекстів і сенсу змісту (семантико-комунікативний аспект) комунікаційних процесів у соціальному часі і просторі (екзистенціальний, феноменологічний і медіафілософський аспекти). У межах названих підходів і відтворюється філософсько-антропологічний зміст комунікації.

Другий розділ «Соціокультурна комунікація як філософсько-антропологічний феномен» присвячено розгляду соціокультурної комунікації як філософсько-антропологічного феномену. В ньому акцентується увага на тому, що філософсько-антропологічне розуміння комунікації, насамперед, базується на її змістовій стороні, де комунікація визначається як найнеобхідніша умова існування людини, що пронизує різні сфери її життєдіяльності.

У підрозділі 2.1. «Комунікація: структура, зміст, функції, теоретичні моделі» з'ясовані необхідні поняття для розуміння комунікації, а саме: спілкування, комунікативний процес, комунікативні акти, учасники комунікації. Виокремлено кілька базових моделей комунікативного процесу, репрезентованих «лініями моделей» Г. Лассуелла, В. Морозова, Т. Ньюкомба, К. Шеннона-У. Уівера, У. Еко, Р. Якобсона.

На основі розгляду різних концепцій соціокомунікації запропонована її типологія: міжособистісна (мотиваційна), внутрішньогрупова (обмежена), масова (за ступенем репрезентативності аудиторії), усна і письмова (за формою), вербальна і невербальна (за каналом передачі і сприйняття інформації), офіційна (формальна) і неформальна (за джерелом повідомлення). Комунікація ґрунтується на трьох основних базових функціях: інформаційній, прагматичній та експресивній. У рамках цих базових функцій виділені часткові спеціалізовані функції (контактовстановлююча, функція самопрезентації, апелятивна, спонукальна, експресивна, регулююча, ритуальна і перформативна), які актуалізуються за допомогою різноманітних комунікативних засобів у конкретних мовленнєвих актах і мовленнєвих практиках, які завжди соціально орієнтовані. Ці функції належать до домінант соціокомунікації (В. Конецька), оскільки виражені комунікативними засобами, обумовлені правилами, нормами, мовленнєвими стереотипами, які утворюють *мовленнєвий етикет* – «колективний інтелект суспільства» (Ю. Лотман).

У підрозділі 2.2. «Соціокультурна комунікація в некласичній парадигмі: сутність та специфіка» проаналізовані антропологічні підходи до філософського розуміння соціокультурної комунікації, узагальнені головні філософсько-

антропологічні інтерпретації комунікації, концепція діалогу культур і її застосування до міжкультурного діалогу. Соціокультурна комунікація в неklasичній парадигмі розглядається як складова життєвого світу людини та суспільства. Соціокультурна комунікація як соціальна взаємодія не може існувати поза суспільством і поза його культурою, оскільки сама соціальна реальність визначається фактом комунікації, де комунікативні процеси, що здійснюються в контексті певної культури, виступають у ролі внутрішнього механізму її реалізації. Комунікація – культурно і соціально обумовлений процес, який здійснюється в конкретно-історичних формах і має не лінійний, а «мозаїчний вираз». Соціокультурна комунікація є одним з чинників соціальних зв'язків, управління спільною життєдіяльністю людей, накопичення і передачі соціального досвіду, розуміння між людьми. Разом з тим, вона виступає як самоорганізаційна система і тому стала об'єктом / предметом синергетичних досліджень у вивченні мовленнєвих практик.

У підрозділі 2.3. «Синергетичні підходи до філософсько-антропологічного аналізу мовленнєвих практик: проблеми соціокультурної комунікації та лінгвосинергетики» зосереджена увага на організації комунікативних процесів (мовленнєві практики комунікантів-інофонів у контексті соціокультурної комунікації та лінгвосинергетики) і синергетичних освітніх практиках (І. Пригожин), які розгортаються у процесі навчання російською / українською мовами як іноземними в українських вищих навчальних закладах і здійснюються за правилами самоорганізації. Зазначено, що синергетична модель соціокультурної комунікації будується на основі трьох принципів міжособистісного дискурсу комунікантів-інофонів: 1) *антропологічний принцип* вивчення міжособистісного спілкування, який передбачає розгляд його через призму цілісної єдності матеріальної, раціональної та духовної сторін людської природи (на матеріалі міжособистісного спілкування представників різних лінгвокультурних спільнот, а в нашому випадку, в'єтнамців, китайців, арабів); 2) *холістичний підхід* до розуміння міжособистісного дискурсу комунікантів-інофонів як синергетичної, саморозвиваючої і сенсогенеруючої відкритої системи (тобто *соціокультурної комунікації*), в якій поєднані такі цілісні феномени, як особистість, мова та етика мовленнєвої поведінки (мовленнєві практики у формі вітань, звертань, мовленнєвого етикету в'єтнамців, китайців, арабів); 3) *тернарний принцип* вираження цілісності. Обґрунтовано, що синергетичний підхід до мови відкриває перспективи для дослідження комунікантів-інофонів і їхніх мовленнєвих практик. З погляду лінгвосинергетики самоорганізація комунікантів-інофонів репрезентується у їхній комунікативній поведінці, спонтанності мовотворення і забезпечує можливість здійснювати міжособистісний дискурс. Синергетичний підхід дозволяє простежити вплив комунікативного середовища на зміст мовленнєвих творів.

У підрозділі 2.4. «Міжкультурна комунікація як соціокультурний феномен: філософсько-антропологічний вимір» з'ясовані процеси становлення і розвитку міжкультурної комунікації у світі, в тому числі, і в Україні, та уточнено концепції міжкультурної комунікації щодо нової освітньої парадигми суспільства XXI століття і міжнародної освіти в Україні. Виділено три методологічні підходи до

вивчення міжкультурного спілкування: функціональний, пояснювальний, критичний. За допомогою *функціонального підходу* можна вивчати стилі спілкування (мовленнєві практики) в різних культурах, порівнюючи їх і знаходячи в них відмінності і подібності. *Пояснювальний підхід* (або той, що інтерпретує) спрямований на пояснення і опис поведінки людини в навколишньому світі. Тут культура розглядається як середовище мешкання людини, що створюється і змінюється через спілкування. Відповідно до даного підходу було доведено, що комунікаційні правила тієї чи іншої спільноти людей ґрунтуються на культурних цінностях і уявленнях кожної конкретної групи. *Критичний підхід* містить багато положень пояснювального підходу, а також вивчає в процесі міжкультурної комунікації умови спілкування (ситуації, навколишнє оточення і т.п.). Даний підхід базується на поясненні людської поведінки, а вже через неї на те, як змінюються умови життя людей. Цей підхід орієнтований на аналіз текстів (телевізійних передач, відеоматеріалів, публікацій у пресі), які відіграють важливу роль у формуванні сучасної культури. З позицій філософсько-антропологічного виміру три методологічні підходи до вивчення міжкультурного спілкування (*функціональний, пояснювальний, критичний*) не тільки взаємопов'язані між собою, а також взаємодоповнюють один одного, розкриваючи сутнісну природу людини і пояснюючи людську поведінку і природу людських знань. Завдяки міжкультурній комунікації відбувається взаємодія між підсистемами культури всередині суспільства, між індивідами всередині однієї культури та на міжкультурному рівні, а також між різними і різночасними культурами.

Третій розділ «Філософський статус мовленнєвих практик у соціокультурній комунікації» розкриває філософський статус мовленнєвих практик як складної системи суб'єкт-суб'єктної мовної взаємодії, спрямованої на встановлення певних комунікативних відносин і взаємин.

У підрозділі **3.1. «Дискурсивна природа мовленнєвих практик: методологічні особливості дискурсивного аналізу мови»** досліджені процеси становлення і розвитку мовленнєвих практик за допомогою дискурсу та уточнені концепції дискурсивного аналізу мови, а також розглянуто мовленнєві практики стосовно формальної, функціональної та ситуативної інтерпретації дискурсу в контексті соціокультурної комунікації. Розглядаючи мовленнєві практики крізь призму дискурсу, можна помітити, що мова тут виступає як «мінливий орган думки» (О. Потебня), а це дозволяє стверджувати, що мовленнєві практики відбивають як лінгвістичні, так і ментальні структури національних мов і національних картин світу, тому дослідження мовленнєвих практик, що відображають ступінь впливу соціокультурних факторів на процес комунікації, є в той же час побудовою моделі міжкультурної взаємодії.

У підрозділі **3.2. «Моделі мовних практик у контексті філософсько-антропологічного аналізу»** було виявлено та обґрунтовано моделі мовленнєвих практик у контексті філософської антропології. Оскільки мова людини є соціокультурним феноменом, який має динамічну природу, автором запропоновано 7 моделей мовних практик у соціокультурній комунікації: 1) формально-логічну, 2) семантичну, 3) герменевтичну, 4) екстралінгвістичну, 5) структуралістську,

б) інтеракціоністську, 7) постнекласичну. Встановлено, що моделі мовленнєвих практик – це різні простори, які взаємодіють між собою і складають єдиний «простір проєктів» (М. Кастельс). Доведено, що соціокультурна комунікація, яка розглянута за допомогою мовленнєвих практик у міжкультурній взаємодії, є *холістичною моделлю* міжособистісного дискурсу комунікантів-інофонів у постнекласичній науці, оскільки охоплює *суб'єкт-суб'єктні відносини* (складає змістовну основу міжособистісного дискурсу), *семантико-прагматичні інтенції* (складає базис міжособистісного дискурсу), *діалогізм відносин* (мовленнєві практики міжособистісного дискурсу) у вигляді *цілісної єдності потрібної природи: мови, мовлення, дискурсу*, що особливо важливо у міжкультурній взаємодії і діалозі.

У підрозділі 3.3. «Сутність і структура мовленнєвих практик у міжкультурній взаємодії» виявлено, що головною сутністю мовленнєвих практик у міжкультурній взаємодії є поява антропологічного і онтологічного простору – «простору спів-буття» людей. Співставлення російської та китайської культур щодо мовленнєвих практик дозволило розкрити як мовні картини цих культур, так і способи функціонування мовленнєвих практик у залежності від різної філософії мови і національних дискурсів. Національні особливості мови визначені як лакуни: мовні (лексичні, граматичні) та етнографічні. Встановлено, що до мовленнєвих лакун відносять: способи заповнення пауз, етикетні характеристики актів спілкування, рольові особливості спілкування і навіть номенклатуру стереотипів. Проаналізовано мовленнєві лакуни у вигляді *мовленнєвих практик у формі вітань* в'єтнамців, китайців. Доведено, що саме у мовленнєвих лакунах зберігаються периферійні ділянки, які залишаються за межами логічного відображення, і в якості словесних образів мовлення і лінгвістичних моделей відносини між ними варіюються від мови до мови відповідно до специфічних особливостей останніх.

У підрозділі 3.4. «Мовна картина світу в контексті діалогу культур» розглядається поняття «мовна картина світу» в контексті діалогу культур із урахуванням їхніх відмінностей у соціокультурному сприйнятті світу представників Китаю та арабських країн. Мовна картина світу відображена *мовленнєвими практиками у формі звертань*, що не тільки надає вагомий емпіричний науковий матеріал для філософсько-антропологічного дослідження, але й акцентує увагу на тому, що мовне моделювання дійсності сприяє адекватному розумінню картини світу, що оточує нас. Запропоновані три моделі мовленнєвих практик у міжкультурній взаємодії – «співопір культур», «співвивчення культур» і «діалог культур». Встановлено, що «*співопір культур*» виникає через контакт двох культур, що в подальшому веде до спілкування різних культур через «співвивчення культур», тобто до «діалогу культур». «*Співвивчення культур*» допомагає побачити і розглянути ментальні й мовні концепти, що входять до висловлювання, «прецедентні тексти», «фрейми» та «сценарії» національних мов і культур, що задає напрямок концептуалізації світу в мові. *Діалогізація* є одним із важливих аспектів для іноземних студентів, які прибувають на навчання в Україну для вивчення мови (російської / української мов як іноземних) і отримання спеціальності мовою, що вивчається. Завдяки *діалогу культур* зберігається творче ставлення мовної особистості до дійсності.

У підрозділі 3.5. «Особливості мовної культури та мовленнєвих практик маргінальної особистості у процесі соціокультурної комунікації» зроблено акцент на особливостях мовленнєвого етикету етнічних груп, а саме іноземних громадян – в'єтнамців, китайців, арабів. Мовленнєвий етикет – це один із вагомих елементів мовленнєвих практик, оскільки в ньому, на думку дослідників, мова грає «важливу роль медіума чуттєвості» (Б. Марков). Він обумовлює особливості соціокультурної комунікації маргінальної особистості, якою стають представники названих етносів, змінюючи соціокультурну сферу під час навчання. Маргінальна особистість, як і її мовленнєвий етикет, на нашу думку, має амбівалентний характер, оскільки особистість намагається зберегти мовленнєвий етикет своєї країни, а з іншого боку, стає причетною до нового соціокультурного середовища. На підставі визначеної ситуації можна виділити важливі тенденції: 1) відчуження, розпорошення мовленнєвого етикету; 2) включення в мовленнєвий етикет національних елементів і інших мовленнєвих практик (наприклад, мовний суржик). Така ситуація у практиках мовленнєвого етикету призводить до домінування принципу полілогу, а не тільки діалогу. Відбувається поява нової маргінальної особистості, а саме – полілогічної мовної особистості поряд з «вторинною». Мовленнєвий етикет стає важливою комунікативною дією, тим чинником, що сприяє подоланню конфліктних ситуацій, досягненню консенсусу між маргінальними особистостями.

У підрозділі 3.6. «Соціокультурна комунікація у контексті медіаосвіти» доведено, що трансформація соціокультурної комунікації відбувається на підставі різноманітних інформаційних технологій, що розповсюджені в усіх сферах суспільного життя, серед яких вагоме місце належить освіті. Іноземні студенти в Україні долучаються до процесу соціокультурної комунікації, яка будується на підставі опанування мовленнєвих практик, використовуючи всі види медіа (аудіальні, друковані, візуальні, аудіовізуальні), виступаючи в ролі медіакультурної особистості, здатної аналізувати медіатекст, займатися медіаторчістю. Виступаючи необхідною умовою побудови толерантного інформаційного суспільства в обставинах культурного і мовного різноманіття, соціокультурна комунікація у медіаосвіті сприяє пошуку ефективних методик і способів оптимізації навчального процесу, що надає можливість максимально продуктивно впроваджувати мультимедійні інформаційні технології у різних формах навчання не тільки українських, але й іноземних громадян в Україні.

У «Висновках» автор обґрунтовує та узагальнює основні наукові результати дослідження, визначає перспективи їх подальшої теоретичної розробки, які подаються у вигляді таких положень:

– доведено, що соціокультурна комунікація реалізується за допомогою мовленнєвих практик, які трансформують її і постають своєрідними «антропотехніками», у чому проявляється їх філософсько-антропологічна інтерпретація; визначено і розкрито, що філософсько-антропологічна сутність соціокультурної комунікації полягає в гуманізації міжособистісних і міжкультурних відносин, гармонізації відносин між людьми, розкритті персонального комунікативного потенціалу;

– здійснено комплексний антропологічний аналіз процесу філософської трансформації понять «комунікація», «соціокультурна комунікація», «мовленнєві практики». Окреслено, що поняття «комунікація» використовується спочатку в гуманітарних науках для визначення інформаційної комунікації, а в понятті «соціокультурна комунікація» акцентуються особливості інкультурації та соціальних зв'язків, а також антропологічна природа комунікації; поняття «мовленнєві практики» відтворює засоби функціонування соціокультурної комунікації;

– проаналізовано процес розвитку феномену соціокультурної комунікації, починаючи з античності і закінчуючи сучасністю (в античності комунікація постає як «слово-логос», в сучасній філософії – як інструмент філософського осмислення різних сфер людської діяльності); продемонстровано, що незважаючи на те, що сучасне вивчення комунікації здійснюється в контексті різних філософських парадигм (семіотики і герменевтики, екзистенціалізму, персоналізму, аналітичної і лінгвістичної філософії, діалогічної філософії, структуралізму та постструктуралізму, концепції інформаційного та мережевого суспільства), воно завжди базується на підґрунті філософської антропології;

– систематизовані методологічні підходи до філософського розгляду соціокультурної комунікації в контексті діалогу культур. За допомогою концепції діалогу культур (В. Біблер, М. Бахтін) на підставі функціонального аналізу та історико-компаративного методу, а також герменевтики культури (інтерпретативного методу) виявлено антропологічну специфіку діалогічного потенціалу соціокультурної комунікації. Представлені підходи до вивчення міжкультурної комунікації допомагають пояснити людську поведінку, засновану на правилах тієї чи іншої культури, і дають об'єктивну оцінку міжкультурному спілкуванню, розкриваючи проблему антропологічного аспекту комунікації, де має місце «зустріч одного з іншим» (М. Бубер) як вияв «буття людини з людиною», як наявність тріади <адресант – нададресат – адресат> (М. Бахтін);

– проаналізовано взаємозв'язок соціокультурної комунікації і мовленнєвих практик за допомогою методології синергетики та лінгвосинергетики, що дозволило збагатити герменевтичний і структурно-функціональний підходи до вивчення проблем мовленнєвих практик і комунікації. Обґрунтовано, що синергетичний підхід до мови відкриває перспективи для дослідження комунікантів-інофонів і їхніх мовленнєвих практик, а також він дозволяє простежити вплив комунікативного середовища на зміст мовленнєвих творів. Визначено, що з погляду лінгвосинергетики самоорганізація комунікантів-інофонів репрезентується у їхній комунікативній поведінці, спонтанності мовотворення і забезпечує можливість здійснювати міжособистісний дискурс;

– проведений аналіз кореляції між соціокультурною комунікацією і мовленнєвими практиками дозволив розглядати їх як взаємодоповнюючі і взаємозалежні практики; їх взаємодія здійснюється за допомогою наступних структурних елементів: 1) дія актора і / або носія повідомлення; 2) відповідна реакція реципієнта; 3) зміст комунікативного процесу; 4) взаємні ролі, які пов'язують учасників комунікативної взаємодії;

– виявлено та досліджено 7 моделей мовних практик соціокультурної комунікації у контексті філософсько-антропологічного аналізу: 1) формально-логічну, 2) семантичну, 3) герменевтичну, 4) екстралінгвістичну, 5) структуралістську, 6) інтеракціоністську, 7) постнекласичну. Окреслено, що соціокультурна комунікація, яку розглянуто за допомогою мовленнєвих практик у міжкультурній взаємодії, є холистичною моделлю міжособистісного дискурсу комунікантів-інофонів у постнекласичній науці, оскільки охоплює суб'єкт-суб'єктні відносини (складає змістовну основу міжособистісного дискурсу), семантико-прагматичні інтенції (складає базис міжособистісного дискурсу), діалогізм відносин (мовленнєві практики міжособистісного дискурсу) у вигляді цілісної єдності триєдиної природи: мови, мовлення, дискурсу, що особливо важливо в міжкультурній взаємодії і діалозі;

– доведено, що мовленнєві практики в національних мовних картинах світу реалізуються у різних антропологічних модусах: інформаційному, прагматичному, контактовстановлюючому, автопрезентативному, апелятивному, експресивному, спонукальному, регулюючому, ритуальному і перформативному. Статус мовленнєвих практик у міжкультурному діалозі є доміантним, таким, що визначає загальні форми спілкування, створення вербального та невербального способу, іміджу, регулятивів і норм діалогу. Запропоновано три моделі мовленнєвих практик у міжкультурній взаємодії: «опір культур», «співвивчення культур» і «діалог культур». Виявлено, що сучасна видозміна соціокультурної комунікації полягає у тому, щоб включати і розширювати «співвивчення культур», розпізнавати і погоджувати фрейми і сценарії різних полікультурних утворень;

– за допомогою компаративного антропологічного аналізу розглянуто формули мовленнєвих практик у вигляді вітань, звертань, які надано китайською, в'єтнамською та арабською формами мовленнєвого етикету. З'ясовано, що вони є яскравим прикладом міжособистісного спілкування, оскільки репрезентують соціокультурні детермінанти у вигляді етикетних норм, правил і ролей, біля витоків яких знаходиться культурна традиція;

– окреслено інноваційні видозміни соціокультурної комунікації у контексті медіаосвіти. Виступаючи необхідною умовою побудови толерантного інформаційного суспільства в обставинах культурного і мовного різноманіття, соціокультурна комунікація у медіаосвіті сприяє пошуку найефективніших методик і способів оптимізації навчального процесу, що надає можливість максимально ефективно впроваджувати мультимедійні інформаційні технології у різних видах навчання іноземних громадян в Україні.

Таким чином, визначено, що мовленнєві практики соціокультурної комунікації – це практики, в яких реалізуються цілі, напрями, бажання людини, внаслідок чого вони стають такими комунікативними стратегіями, в яких відбувається взаємодія мови – мовлення – мовленнєвих практик (дискурсу), оскільки саме людина сполучає ці стратегії. Відповідно до сказаного зроблено висновок, що в основу соціокультурної комунікації і мовленнєвих практик покладено принцип антропоцентризму. Подальше вивчення мовленнєвих практик у міжкультурній взаємодії у науково-просвітницькій і освітній діяльності сприятиме

розширенню застосування методології комунікативного моделювання та лінгвосинергетики у науковій та викладацькій практиці вищої школи України і слугуватиме побудові міжкультурної моделі освіти в цілому, яка завжди має антропологічний характер.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

статті у фахових і міжнародних періодичних виданнях:

1. Домнич С.П. Речевые практики в контексте процесса коммуникации / С.П. Домнич // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – Харків : ЕКОГРАФ, 2004. – С. 160-164. – (Серія «Філософія. Філософські перипетії»; № 638'2004).
2. Домнич С.П. Особенности языковой культуры маргинальной личности / С.П. Домнич // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2005. – С. 179-185. – (Серія «Філософія. Філософські перипетії»; № 654'2005).
3. Домнич С.П. Языковая картина мира как диалог культур / С.П. Домнич // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2007. – С. 204-209. – (Серія «Філософія. Філософські перипетії»; № 778'2007).
4. Домнич С.П. Социальная коммуникация как многомерный феномен / С.П. Домнич // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна : зб. наук. праць. – Харків, 2012. – № 995. – С. 161-165. – (Серія «Теорія культури і філософія науки»).
5. Домнич С.П. Коммуникация в социокультурном пространстве : философско-антропологические интерпретации / С.П. Домнич // Гуманітарний часопис : зб. наук. праць. – Харків : ХАІ, 2014. – № 1. – С. 70-83.
6. Домнич С.П. Социокультурная коммуникация в контексте информационного общества и международного образования в Украине / С.П. Домнич // Гілея : наук. вісник : зб. наук. праць / гол. ред. В.М. Вашкевич. – Київ : Гілея, 2014. – Вип. 81 (№ 2). – С. 278-283.
7. Домнич С.П. Межкультурная коммуникация как социокультурный феномен : философско-антропологическое измерение / С.П. Домнич // Гілея : наук. вісник : зб. наук. праць / гол. ред. В.М. Вашкевич. – Київ : Гілея, 2014. – Вип. 82 (№ 3). – С. 259-267.
8. Домнич С.П. Дискурсивная природа речевых практик : философско-антропологические основания дискурсивного анализа языка / С.П. Домнич // Гілея : наук. вісник : зб. наук. праць / гол. ред. В.М. Вашкевич. – Київ : Гілея, 2014. – Вип. 83 (№ 4). – С. 329-335.
9. Домнич С.П. Социокультурная коммуникация в неклассической парадигме : философско-антропологические аспекты / С.П. Домнич // Rocznik Instytutu Polsko-Rosyjskiego = Ежегодник русско-польского института. – Wrocław, 2014. – № 1(6). – С. 121-143.
10. Домнич С.П. Межкультурный диалог в контексте речевых практик / С.П. Домнич // Экономика. Общество. Человек : межвуз. сб. науч. тр. / сост. С.В. Бацанова ; науч. ред. докт. экон. наук, проф. Е.Н. Чиждова ; Белгород. гос.

технол. ун-т ім. В.Г. Шухова ; Белгород. регион. отд-ние РАЕН. – Белгород : Изд-во БГТУ, 2014. – Вып. XXII. – С. 250-255.

публікації в інших виданнях:

11. Домнич С.П. К вопросу о языковой культуре маргинальной личности / С.П. Домнич // Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі : національний та інтернаціональний аспекти : зб. наук. праць VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 26-27 грудня 2013 р.) / за заг. ред. канд. філос. наук М.А. Журби. – Ч. I. – Луганськ : ФОП Котова О.В., 2013. – С. 27-31.

12. Домнич С.П. К вопросу о внеаудиторной работе в рамках межкультурной коммуникации / С.П. Домнич // Актуальні питання сучасного соціогуманітарного знання : зб. матеріалів V Міжвузів. наук.-практ. семінару (м. Харків, 23 січня 2014 р.). – Харків : Нац. аерокосм. ун-т ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», 2014. – С. 56-57.

13. Домнич С.П. О рассмотрении подходов к философско-антропологическому пониманию коммуникации в социокультурном пространстве / С.П. Домнич // Екзистенційні та комунікативні питання управління : матеріали Міжнар. наук.-теор. конф. (м. Суми, 23-25 січ. 2014 р.). – Суми : Сум. держ. ун-т, 2014. – Ч. I. – С. 135-139.

14. Домнич С.П. Социокультурная коммуникация и информационные технологии обучения иностранцев в Украине / С.П. Домнич // Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку країни : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 25-26 січ. 2014 р.). – Т. II. – Чернівці : БЕФ, 2014. – С. 137-140.

15. Домнич С.П. К вопросу о дискурсивной природе речевых практик : (методологические подходы дискурсивного анализа языка) / С.П. Домнич // Сучасні соціально-гуманітарні дискурси : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Дніпропетровськ, 22 берез. 2014 р.) : у 3-х ч. – Дніпропетровськ : ДНУ ім. Олеся Гончара ; Інновація, 2014. – Ч. 1. – С. 122-126.

16. Домнич С.П. Языковая картина мира как единство в многообразии : философские аспекты / С.П. Домнич // Людина, культура, техніка у новому тисячолітті : матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22-23 квіт. 2014 р.). – Харків : Нац. аерокосм. ун-т ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», 2014. – С. 6-8.

17. Домнич С.П. Семантическая модель языковых практик в межкультурном взаимодействии : философский аспект / С.П. Домнич // Придніпровські соціально-гуманітарні читання : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Кіровоград, 16 трав. 2014 р.) : у 3-х ч. – Кіровоград ; [Дніпропетровськ] : Інновація, 2014. – Ч. 3. – С. 130-132.

18. Домнич С.П. Экстралингвистическая модель языковых практик в межкультурном взаимодействии : философское измерение / С.П. Домнич // Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітаристики у

сучасному інформаційному просторі : національний та інтернаціональний аспекти : зб. наук. праць VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 30-31 трав. 2014 р.) / за заг. ред. докт. філос. наук М.А. Журби. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. – С. 79-81.

19. Домнич С.П. Формально-логическая модель языковых практик в межкультурном взаимодействии : философское измерение / С.П. Домнич // Язык и личность в поликультурном пространстве : сб. статей IV Междунар. науч.-практ. конф. / под ред. Л.В. Адониной, О.С. Фисенко. (г. Севастополь, 5-6 июня 2014 г.). – Севастополь : Рибэст, 2014. – Вып. 2(6). – С. 187-189. – (Серия «Молодой филолог»).

20. Домнич С.П. Герменевтическая модель языковых практик : философское измерение / С.П. Домнич // Науковий діалог «Схід-Захід» : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Кам'янець-Подільський, 7 черв. 2014 р.) : у 4-х ч. – Кам'янець-Подільський ; [Дніпропетровськ] : Інновація, 2014. – Ч. 4. – С. 129-131.

21. Домнич С.П. Синергетические подходы к философско-антропологическому анализу речевых практик в контексте социокультурной коммуникации / С.П. Домнич // Экономика. Общество. Человек : Приоритетные направления в развитии современного общества : междисциплинарные исследования : материалы II Междунар. науч.-практ. конф. (г. Белгород, 10 окт. 2014 г.). – Ч. 2. Философские проблемы социально-гуманитарного знания / сост. С.В. Бацанова ; науч. ред. докт. экон. наук, проф. Е.Н. Чижова ; Белгород. гос. технол. ун-т им. В.Г. Шухова ; Белгород. регион. отд-ние РАЕН. – Белгород : Изд-во БГТУ, 2014. – Вып. XXIII. – С. 57-74.

АНОТАЦІЯ

Домніч С.П. Соціокультурна комунікація: філософсько-антропологічний аналіз мовленнєвих практик у міжкультурній взаємодії. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. – Харків, 2015.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню соціокультурної комунікації за допомогою філософсько-антропологічного аналізу мовленнєвих практик у міжкультурній взаємодії. Застосування філософсько-антропологічного аналізу і компаративного методу надає можливість у широкому культурному контексті проаналізувати соціокультурну комунікацію в міжкультурній взаємодії, поєднати в одне смислове ціле, в одну філософську парадигму відмінні, на перший погляд, мовленнєві практики представників різних культур, а також презентувати нове уявлення про загальну мовну картину світу та філософію соціокультурної комунікації.

Згідно з метою дисертаційної роботи було розкрито філософсько-антропологічну сутність соціокультурної комунікації; здійснено аналіз поняття «мовленнєва практика» в філософсько-антропологічному дискурсі; систематизовано методологічні підходи до філософського розгляду соціокультурної комунікації у контексті діалогу культур; запропоновано 7 моделей мовленнєвих практик у

контексті філософської антропології: 1) формально-логічну, 2) семантичну, 3) герменевтичну, 4) екстралінгвістичну, 5) структуралістську, 6) інтеракціоністську, 7) постнекласичну; проаналізовано соціокультурну комунікацію у взаємодії з мовленнєвими практиками, її ціннісний характер та виділено антропологічні модули мовленнєвих практик у мовних картинах світу національних культур, статус мовленнєвих практик у міжкультурному діалозі; розглянуто еквіваленти вітань, звертань, представлених китайською, в'єтнамською, арабською і російською формами мовленнєвого етикету.

Ключові слова: соціокультурна комунікація, філософсько-антропологічний аналіз, мовленнєві практики, міжкультурна взаємодія.

АННОТАЦІЯ

Домнич С.П. Социокультурная коммуникация: философско-антропологический анализ речевых практик в межкультурном взаимодействии. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.04 – философская антропология, философия культуры. – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина. – Харьков, 2015.

Диссертация посвящена комплексному исследованию социокультурной коммуникации посредством философско-антропологического анализа речевых практик в межкультурном взаимодействии в условиях современного информационного общества. Применение философско-антропологического анализа и компаративного метода исследования позволило в широком культурном контексте проанализировать социокультурную коммуникацию в межкультурном взаимодействии, соединить в одно смысловое целое, в одну философскую парадигму разные, с первого взгляда, речевые практики представителей разнородных этнических культур, и, таким образом, рассмотреть коммуникационную проблематику, которая раскрывается в ситуациях речевого этикета этих культур, а также дать концептуально новое представление об общей языковой картине мира и философии социокультурной коммуникации.

В процессе исследования были систематизированы методологические подходы к философскому рассмотрению социокультурной коммуникации в контексте диалога культур, которые нашли отражение в процессуальных теориях социокультурной коммуникации, диалогических и полилогических концепциях, углублены междисциплинарный и синергетический подходы к пониманию социокультурной коммуникации.

В диссертации обозначены важнейшие модели речевых практик в межкультурном взаимодействии, трансформирующие социокультурную коммуникацию, основу которых составили предложенные автором 7 моделей речевых практик: формально-логическая, семантическая, герменевтическая, экстралингвистическая, структуралистская, интеракционистская, постнеклассическая.

Показано, что особую актуальность для современной философии культуры приобретают герменевтическая, интеракционистская и постнеклассическая модели

речевых практик.

Проанализирована социокультурная коммуникация во взаимодействии с речевыми практиками, выявлен ее ценностный характер. Раскрыто влияние речевых практик на коммуникативные процессы и диалог культур, антропологический, аксиологический, синергетический и лингвокоммуникативный потенциал речевых практик.

Особое внимание уделено инновационным видоизменениям социокультурной коммуникации в контексте медиаобразования.

В целом исследование нацелено, с одной стороны, заполнить своеобразную теоретическую лауну в изучении социокультурной коммуникации, связанную с малоизученными речевыми практиками в межкультурном взаимодействии, а с другой, на основе анализа речевых практик в межкультурном взаимодействии предложено расширить спектр существующих концепций в сфере философской антропологии с помощью анализа изменений перцептивных стратегий в научно-просветительской и образовательной деятельности, расширить применение методологии коммуникативного моделирования и лингвосинергетики в научном и образовательном пространстве.

Ключевые слова: социокультурная коммуникация, философско-антропологический анализ, речевые практики, межкультурное взаимодействие.

ABSTRACT

Domnich S.P. Sociocultural Communication: Philosophical and Anthropological Analysis of Speech Practices in Intercultural Interaction. – Manuscript.

A thesis submitted for the degree of Candidate of Philosophical Sciences, specialty 09.00.04 – Philosophical Anthropology, Philosophy of Culture. – V.N. Karazin Kharkiv National University. – Kharkiv, 2015.

The thesis deals with a complex research of sociocultural communication by means of philosophical and anthropological analysis of speech practices in intercultural interaction in the modern information society environment. The philosophical and anthropological analysis and the comparative method allow, in a broad cultural context, to analyze sociocultural communication in intercultural interaction, meaningfully combine – in one philosophical paradigm – seemingly different language practices of representatives of various cultures, and therefore present a new version of the general linguistic worldview and philosophy of sociocultural communication.

In accordance with the goal of the thesis, the following objectives have been achieved: analysis of the concept of «speech practice» in philosophical and anthropological discourse; systematization of methodological approaches to philosophical examination of sociocultural communication in the context of the dialogue of cultures; proposal of 7 models of speech practices in the context of philosophical anthropology, i.e.: 1) formal-logical model, 2) semantic model, 3) hermeneutic model, 4) extralinguistic model, 5) structuralist model, 6) interactionist model, 7) post-nonclassical model; analysis of sociocultural communication in interaction with speech practices, and its axiological nature; identification of anthropological modi of speech practices in linguistic worldviews

of national cultures, status of speech practices in intercultural dialogue; consideration of equivalents of greetings and forms of address in Chinese, Vietnamese, Arabic and Russian speech etiquettes.

Keywords: sociocultural communication, philosophical and anthropological analysis, speech practices, intercultural interaction.